

IMMER UND ÜBERALL NUR NATURLAUT

SYMFONIE NR. 1 IN D (1888; REV. 1893-1901) 'TITAN'

- Langsam. Schleppend – Immer sehr gemächlich
- Kraftig bewegt, doch niet zu schnell
- Feierlich und gemessen, ohne zu schleppen
- Stürmisch bewegt

Voor Gustav Mahler was het van kindsaf aan duidelijk dat hij later musicus zou worden: pianist, dirigent en componist. Het winnen van een prijs kon voor zijn carrière van groot belang zijn. Daarom dong hij in 1881 mee naar de belangrijke Beethoven-prijs in Wenen. Hij stuurt zijn cantate *Das klagende Lied* (1880) in, maar de conservatieve jury kon niets aanvangen met deze gewaagde compositie. Een carrière als componist zat er voor Mahler voorlopig niet in: hij was gedoemd tot de 'hel van het theater'.

Een kleine vier jaar componeerde hij niet, maar werkte hij aan verschillende theaters. Een ongelukkige liefde deed hem in 1884 de pen weer oppakken. Om uiting aan zijn verdriet over de sopraan Johanna Richter te geven, schreef hij de *Leider eines fahrenden Gesellen*. Daarna kwam er weer een tijd compositorisch niets uit zijn handen.

Een ongelukkige affaire

Sinds augustus 1886 was Mahler werkzaam als chef-dirigent van het Neues Stadttheater in Leipzig. Een van de eerste grote successen die Mahler in Leipzig had geboekt, was de reconstructie reconstructie van Carl Maria von Webers *Die drei Pintos*. Grote delen van de komische opera waren verloren gegaan en werden door Mahler opnieuw gecomponeerd. De schetsen van opera had Mahler gekregen van de kleinzoon van Weber. Bij de familie Weber was de 27-jarige Mahler regelmatig te gast. Hij werd tot over zijn oren verliefd op Marion, moeder van vier kinderen. Het was deze hopeloze liefde die Gustav Mahler ertoe aanzette zijn Eerste symfonie te schrijven. Aan het begin van 1888 was het land in diepe rouw gehuld na het overlijden van Keizer Wilhelm I. Alle theaters waren gesloten en Mahler had alle tijd voor het componeren. Al op 28 maart kon hij trots melden dat hij zijn Eerste symfonie voltooid had.

De affaire met Marion Weber kon Mahler lange tijd verborgen houden en wist hij een schandaal te vermijden, maar toen Marions man er lucht van kreeg, draaide deze door. Tijdens een treinreis begon hij als een wilde op het bagagerek te schieten en werd naar een psychiatrische kliniek afgevoerd. Mahler zette een punt achter zijn verhouding met Marion en vertrok korte tijd later naar Boedapest waar hij directeur van de opera werd.

Een kinderlijk eenvoudig werk

In Boedapest bracht Mahler zijn Eerste symfonie op 20 november 1889 in première. Het toen nog vijfdelige werk, dat hij als 'symfonisch gedicht in twee delen' had aangekondigd, liet publiek en critici verbijsterd achter. Mahler voelde zich een verschoppeling. Vier jaar later, in Hamburg, durfde Mahler het opnieuw aan het werk aan het publiek voor te stellen, ditmaal als 'Der Titan, een muzikaal gedicht in symfonische vorm' (de ondertitel Der Titan verwijst naar de gelijknamige roman van Jean Paul). Drie jaar later volgden uitvoeringen in Weimar en Berlijn. Daar werd de compositie, nu in vierdelige vorm, voor het eerst als Eerste symfonie van Gustav Mahler ten gehore gebracht. De reacties bleven lauw en het stuk kreeg de bijnaam *Sinfonia ironica*. Later schreef Mahler over het werk: 'Ik was me er totaal niet van bewust dat ik een van mijn meest gedurfde werken had geschreven. Heel naïef dacht ik dat ik een kinderlijk eenvoudig stuk had gecomponeerd, een werk dat meteen zou aanspreken, en dat ik heel comfortabel van de royalty's kon leven.'

Om zijn toehoorders tegemoet te komen schreef Mahler meerdere programma's voor de symfonie – programma's die hij overigens later ook weer terugtrok. De symfonie schildert, kort gezegd, het leven, het lijden en de gevechten van een sterke, heroïsche man die uiteindelijk door het noodlot wordt geveld.

Naturlaut

Net als in zo veel werken van Mahler klinkt ook in de Eerste symfonie de natuur door: 'Immer und überall Naturlaut' liet hij zijn confidante Natalie Bauer-Lechner weten. In het eerste deel van zijn symfonie ontwaakt de natuur in de lente; de koekoek en andere vogels laten van zich horen – 'Wie ein Naturlaut' klinkt het kwartinterval waarop de hele symfonie gebaseerd is. Mahler citeert bovendien in het openingsdeel zijn 'Ging heut' morgen übers Feld', een van de vier *Lieder eines fahrenden Gesellen* die hij in 1883-1884 componeerde en die nauw verweven zijn met zijn Eerste symfonie. Het tweede deel is een typisch Mahleriaanse vervorming van een *Ländler*. In de daaropvolgende treurmars, die de meeste weerstand ondervond bij het publiek, varieert Mahler het bekende kinderliedje 'Vader Jakob' in mineur. Het bijtende en ironische deel is geïnspireerd op de bekende gravure van de Oostenrijker Moritz von Schwind waarin de dieren van het bos de jager in een lange stoet naar zijn graf dragen. Invloeden van zigeunermuziek zijn te horen en Mahler refereert aan een ander *Gesellen*-lied: 'Die zwei blauen Augen', een lied dat op zijn beurt gebaseerd is op een Joods liturgisch gezang dat toentertijd in Midden-Europa veel gezongen werd. Een angstaanjagende schreeuw kondigt de finale van de symfonie aan. Mahler omschreef dit begin als 'de plotselinge uiting van een diep gewond hart.' De held vecht dapper tegen alle tegenslagen waaraan het leven hem blootstelt. Steeds weer slaat het noodlot toe en uiteindelijk triomfeert hij over de dood. De muziek uit zijn jeugd (eerste deel) keert terug en in het slotkoraal van de symfonie weerklinkt een passage uit het 'Hallelujah' uit Händels *Messiah*: 'and He shall reign for ever and ever.' In Mahlers Tweede symfonie, die hij in 1894 voltooide, wordt de gestorven held uit de Eerste symfonie plechtig ten grave gedragen.

Henriette Straub